

Húshagyókeddi hiedelmek

Húshagyókedd jeles napnak számít a hiedelmek szempontjából is. Berzencén korán kelt a ház népe, hogy a magnak való vető kukoricát lemorzsolják. Ezt a madarak nem eszik ki a földből. Ha ezen a napon lustálkodnának, nyáron betegek lesznek. Reggel kenyeret is sütöttek, hogy majd nagyok legyenek a tökök.³²

Mesztegyőn húshagyókedden a szőlő négy sarkát – még rossz időben is – megmetszették, hogy kedvező termés legyen. A régiek szerint ekkor ajánlatos a káposztamagot elvetni, mert ebből tavaszra jó palánta fejlődik. Az ekkor sült fánkból csipkedni szoktak a tyúkoknak, hogy jól tojjanak.³³ Néhol dologtilalom is társult a farsang utolsó napjához. Az egyik tapsonyi hiedelem szerint, aki húshagyókedden fon, „annak fogát elviszi az íz, még a gyerekeit is”.³⁴

A farsang farkának időjárása a lábodi hagyomány szerint előre mutat a húsvétra: „Ha a farsangi fánkot az utcán eszik, akkor a piros tojást a kályha mellett.”³⁵

Király Lajos

Az udvarlás formáinak változása Sokorópátkán

A házasságkötés szokásköre egyik legkedveltebb és legnépszerűbb témája a néprajzi kutatásoknak. Számptalan lakodalomleírást ismerünk az ország minden tájáról, de a házasságot előkészítő szakaszról, az udvarlásról csak kevesen írtak. Feltáratlan e szempontból a Győrtől délre fekvő Sokoróalja is. Ennek a tájegységnek egyik települését, Sokorópátkát választottam kutatásom színhelyéül.

Munkáim során fő szempontnak tekintetem, hogy a szokások helye és szerepe hogyan változott a mindennapi élet szerkezetében az elmúlt évszázadban. Ez indokolta a három korosztály kiválasztását, hogy a szokások változása nyomon követhető legyen. Az első korosztály az első világháború idején volt fiatal, a második pedig a második világháború idején. Egy háború mindig fordulópontot jelentet az egyén életében, ezért választottam ezeket a korosztályokat. Ezekon kívül a most házasság előtt álló vagy fiatal házas korosztályt vizsgáltam az összehasonlításhoz, mert az eltelt nyolcvan-száz évben óriási változások történtek témánk szempontjából, és ezekre érdemes rávilágítani.

Az emberi élet nagy fordulóit, mint például a születés, a házasság vagy a halál, mindig egy átmeneti időszak előzi meg. A házasság előkészítő szakasza az ifjúkorral kezdődik. Az ismerkedés, az udvarlás és a párválasztás a leány- és legényélet közepontjában állt a hagyományos paraszti társadalom felbomlásáig.

Az udvarlásnak, a legények közeledése a lányokhoz különböző, társadalmilag elfogadott formák között, amellyel házasságuk útját egyengetik. Különböző szabályai voltak, amelyek betartása a fiatalok, főleg a lányok jó híre megőrzésének szempontjából volt fontos. Az udvarlás elsősorban a lányos háznál történt. Szertartás módjai alakultak ki (például bálba hívás, táncrakérés, hazakísérés).

Az udvarlás megszabott rendje volt. Csak páros napokon, *legényes este*ken, a hét helyi szokás által kijelölt estéin volt szívesen látott a legények látogatása a lányos

³² Witt Lászlóné, Somogyi Honismeret, 1982.2: 86. old.

³³ *Némethné B.M.* i.m. 46-47. old.

³⁴ NA-195.

³⁵ *Mike Györgyi*, Somogyi Honismeret, 1991. 1:50. old.

házaknál. A nem megfelelő időpontban látogató legényt valamilyen formában megszégyenítették, kicsúfolták. Legényes napok: kedd, csütörtök, szombat, vasárnap, illetve ezek kombinációi. A legény közölte a lány szüleivel, hogy komoly szándékkal jár hozzájuk, és megtudakolta, hogy szívesen látják-e. Ha úgy látta, hogy nem néznek rá jó szemmel, elmaradt. Az udvarló este, vacsora után ment a lányhoz, és ott a szülők jelenlétében beszélgetett vele. Amikor a legény távozott, a lány minden alkalommal kikísérte. Aki már komolyabb udvarlónak számított, gyakrabban járt a lányos házhoz, esetleg a korábban tiltott napokon is.

Udvarlás az első világháború idején

Udvarlaskor jelen lehetett a család és a szomszédok. Kettesben csak akkor maradtak a fiatalok, amikor a lány a legényt kikísérte. A lányos házhoz a legény tünneplő ruhájában ment: csizmanadrág (sonkaszerű szára volt, felül bő, alul szűk, hogy a csizmába kényelmesen beleférjen), zefír vagy puplin ing volt rajta. *„Amikor először elgyűtt a Lajos, akkor zavarba vótam. Én nem vártam, hogy hát elgyűjjön. Csak bemutatkozott, hogy ű elgyűtt, hogyha nem haraguszna, hogy beszíhet-e énelem. Akkor én má tudtam, hó mér gyűtt, aztán hát beszígettünk”* – mondja az egyik asszony.

Az udvarlás kezdetén apró jelekkel adott kifejezést a legény és a lány egymás iránti vonzalmának. Ilyen közeledési forma volt például a labdajátéknál, amikor a legény a neki tetsző lánynak adta a labdát. Komolyabb fordulatot vett a dolog akkor – és ettől kezdve már szószerinti értelemben beszélhetünk udvarlásról –, amikor a lány szülei is észrevettek valamit: *„Előre nem nítik ki a szülők, csak mikor a legény udvarítani akart a leánnak. Észrevette a szülő, aztán kérdezte, hogy ki az a férfi, akivel beszisz. Aztán mondták neki, hogy jó lesz-e az neki vagy nem jó. Mer ugye a szülők jobban ismertik a fiatalokat, hogy ki kinek a gyereke.”*

A legénnyel való találkozásból a szülők is szerezhettek tapasztalatot a fiatalok egymás iránti vonzalmáról, de erről másoktól is kaphattak értesüléseket. Aztán megfogalmazódott a szülői vélemény, amely ha beleegyező volt, a komolyabb udvarlás előtt nyitva állt az út.

A **tiltás**, a legény el nem fogadása más irányt adott a fiatalok kapcsolatának. Akinek egy tehénnel kevesebbje volt, az szegényebbnek számított, és ez már alapja lehetett a tiltásnak. A titokban találkozás, az udvarlás megszokott, látható formáinak elrejtése a nyilvánosság elől erősen próbára tette a vonzalmak erősségét. Esetenként nem is állták ki ezt a próbát.

Bizonyos alkalmakkor a legények tárgyi formában is kifejezték az udvarlást. Ilyen volt a **búcsú** (sokorópátkai templombúcsú: Magyarok nagyasszonya, október második vasárnapja): *„...ha bucsu vót, odahíta a síflissátorhol, cukrot vett neki vagy szívet, mézeskalácsot. Kőrhintára is főlűtek. A legény fűzette.”* vagy *„Bucsukor szívet vett. Szíp kiszínezett doboz vót, nefelejcs virág vót rajta, bellű meg cukor vót benne, ki lehetett nyittanyi. A leányok nem vettek ajándíkot, a nem vót szokás, nem vót illő.”*

Ha a legény **vásárban** járt, vásárfiával kedveskedett választottjának. Ez anyagilag nem volt komoly érték, inkább az udvarlási szándék kifejezése tette becsesté. Hétköznap mezei vagy kerti **virággal** kedveskedett a legény a lánynak.

Eljegyzésre vette a legnagyobb ajándékot: **karikagyűrűt**. *„Igen kevés fírfinak vót gyűrűje. Csak aki jobbmódu vót, ugye a tudott vennyi. A menyasszon meg nem vett gyűrűt a fírfinak.”*

Az udvarlás kapcsán a lány is tanújelét adhatta tetszésének. A mulatságban az **éjféli nőválás** jó alkalom volt a lány részéről a vonzalma kifejezésére: *„...amikor ifi vót, akkor nőválás vót. Én tizenöt-tizenhat éves vótam, mikor először bálba vótam. Tizenhét vótam, mikor a P. elkezdett udvarítani. Előtte választottam mást is.”*

A húsvéthétfői **locsolás** szintén udvarlási forma volt. *„Elmentek a kuthó, aztán ha a leányok mentek arra, vödörrel meglocsúták őket. Sikongattak a leányok, futottak hun erre, hun arra. Aki komolyan udvarút, az csak egyedű ment locsolni kölnivel.”*

A lányos ház előtt hajladozó **májusfa** annak volt a jele, hogy a nagylánynak udvarlója van. Mivel a felállításához nagyobb erő kellett, az udvarló baráti köre is besegített: *„A fát az erdőrű szoktuk hozni. Elmentünk nyócan-tizen, aztán vállon hoztuk. Amellett leánnak akartak állítani, az hozzájárút. Vett szallagokat a májusfára, aztán meg vett piros kendőt, a legények meg sörös vagy borosüveget raktak rá, aztán azt állították föl, ... má mikor ijjel vót. Aztán reggel amire fölkel a leán, akkorra ott át a májusfa. Akinék állítottak, az tudta, hogy üneki van állítva. Aki komolyan udvarút, az állította.”* A lánynak májusfát állítani azonban az 1920-as években nem volt általános szokás. A kocsmá és a templom előtt a legények és leányok közösen állították fel a fát. A májusfát azok a legények bontották le, akik felállították: *„Május harmincegyedikin ifjkor szoktuk mink legények lebontani, aztán mulattunk rá egyet. A leányok akkor má aludtak. Akkor nap muzsikáltak a kocsmába, aztán kidöntötték a májusfát.”*

Udvarlás a második világháború idején

A kapcsolatteremtésre jó alkalom volt a summásmunkák alatti együttlét. A pátkai aratóbandák is megfordultak a vidék uradalmiában olyan távolságról is, ahonnan csak hetente jártak haza tisztálkodni. A majorokban juhodály, istálló, fészter volt a szálláshely, ahol ugyan külön aludtak a nők és a férfiak, de mégis számos lehetőség volt az együttlétre. Házasságokba torkolló szerelmek szövődtek a hónaposság alatt.

A legény marokszedőjével párban dolgozott, volt módjuk beszélni egymással, a kaszás apró figyelmességekkel könnyíthette marokszedője munkáját. Ez már az udvarlás kezdete volt, ami folytatódhatott vacsora után is, vagy esős napszakot kitöltő dalolásokban, hancúrozásokban. A sötétben össze is lehetett bújni. *„Együtt aludtak az istállóba. Mindenit vitte a takarót, aztán ott aludtak a szalmán.”*

Sokorópátkán nem emlékeznek fonóra, de ősszel a **kukoricafosztás**, télen a **tollfosztás** olyan munkával összekapcsolt esti alkalmak voltak, amelyek egyben szórakozásra is lehetőséget adtak a lányoknak és legényeknek. Alkalom nyílt közben a másik iránti érdeklődés, vonzalom kifejezésére. Ez pedig az udvarlás kezdete lehetett.

A másik nem fiataljainak a megismerésére a **templomban** is lehetőség nyílt. A szertartás alatt a legények nyugodtan szemügyre vehették a nagylányok csoportját a kórusból. Kijövet a leleményes legény szerét ejthette a hazakisérésnek.

A **mulatságokat**, bálakat a fiatalok már előre várták, mert ilyenkor lehetőség nyílt a táncra, szórakozásra és az udvarlásra: *„Ősszel október második vasárnapján tartjuk a falunkba a búcsút. Talán olyan tizenkét éves lehettem, az volt életem legszebb búcsúja, akkor már észrevettek a fiúk. Elhalmoztak ajándékokkal. Olcsó kis ajándékok voltak, de én mindennek nagyon örültem. B.L.-tól kaptam egy pirosselyemből készült szívet, ki lehetett nyitni és emlékverset írni a belsejébe, és zsinóron lógott, föl lehetett akasztani. Az I.J.-tól egy szép virágmintás cserépből kicsi vázát. Két doboz drasztét, egyiket a T.L.-tól aki a párom lett. Az ő csokoládájának nem örültem, mert az erdész lányával táncolt egész délután. Irigykedtem, pedig én még nem mertem volna táncolni, szégyenlős voltam, meg nem is nagyon tudtam. Egy fiú meg fölülletett a ringispilre, mikor letelt az idő, akkor megfogta a székem, és könyörgött, hogy maradjak, én maradtam vagy tízszer.”*

A **locsolás** továbbra is szokás maradt: *„A locsolás divat vót. Bandázva mentek a legények. Ment még husz is. Vödör vízzel, rózsavízzel, kölnivel, szódásüveggel. Szegin Sanyink is u szokott mindig, hogy összeszedette a rózsát, a szirmát összeszedték,*

aztán avval locsút. Leprésűtük, vizet öntöttünk rá, mer akkor nemigen lehetett kölnit venni. Nyomkodtuk kézzel vagy két fa közé tettük, aztán u csöpögtettük ki, aztán beleöntöttük üvegbe, aztán megvót a rózsa szaga, illata."

Jellemző szerelmi ajándék volt a legények részéről a **májusfa**. Felállítása hasonlóan történt az előző évekéhez: „*Akinek má komoly szándíka vót, az a leánnak állított májusfát. Az erdőrü hozta, min most. Aztán akkor este a legínyek összebándáztak, uge a haverok, aztán má a leányok is odamentek, aztán fölötöztették a Szövetkezet előtt. Papírszallagokat raktak rá, borosüveget. Mikor aztán kidöntöttik, cigánt vittek oda, egy-két cigánt, aztán ott táncútak, kinn az udvaron.*”

Új eleme jelent meg az udvarlásnak ebben az időszakban, a **szerenádozás**: „*Egymásnak elbeszítük, hogy mi történt. Mikor a L. elgyütt énnekem szerenádozni, aztán azt danúta, hogy Nem születél te sem mint én márványköves cifra palotába..., hát én vótam olyan meghatódott! Mikor másnap a Szabó Mariskával összetalálkoztam, egybű elmeséte, hogy hát szerenádozott ez neki, ugyanazt, amit nekem.*”

Az is hozzátartozott az udvarlálshoz, hogy bizonyos alkalmakkor **apró ajándékokkal** kedveskedett a legény a lánynak. Ilyen alkalom volt a búcsú, a vásár, amikor édességet ajándékoztak. Nagyobb értékű tárgyat csak akkor vettek, ha a kapcsolat is fontos forduloponthoz érkezett. Eljegyzésre jegykendőt vett a legény. Ennek erkölcsi értékét az is mutatja, hogy sokan megőrizték, még ma is találni belőlük. „*Cukor vagy narancs. Meg csokoládé, ha vót. Azelőtt nemigen ajándékoztak. Mikor megkírte, akkor jegykendőt vett a legíny. Jeggyűrűt is hozott.*”

A lány részéről természetesen nem maradt el a viszonzás, olyasmi, ami egybekelésükkel kapcsolatos, például a vőlegénying esküvőre. Általában az egész ajándékozási szokásban észrevehető az anyagi viszonyok javulásának hatása. Egy kocsi fa ára is rámehetett arra, hogy a lánynak turbánt ajándékozhasson a legény, ugyanis az volt a divat 1942-ben: „*Nem jegykendőt vett, hanem egy igen gyönyörű turbánt. Lovaskocsival elvitt egy kocsi fát a L. Györbe, aztán egy egész kocsi fa ára kellett a turbánra. Én inget csináltattam, vőlegényinget.*”

„Járás”, udvarlás napjainkban

A mai fiatalok udvarlálási módjainak tárgyalása előtt célszerű a szó hagyományos tartalmát felidézni. Ebben az értelemben az udvarló fiatalembernek egy lányhoz való közeledéséhez mindig kapcsolódott egy távlati cél, a házasságkötés. Korántsem lett minden udvarlálásból házasság, de amíg tartott, addig egy életre összekerülés terve adta az udvarlás értelmét. Azért kell ebből kiindulni, mert ma bizonyos módosulást tapasztalhatunk. A házasság kortól lejjebb szállt a fiú és a lány közti rendszeres kapcsolat ideje, és ez eltávolítja ezeket a kapcsolatokat a házasságkötés aktusától. A mai tizenöt-tizenhat éves fiúknak szórakozó partner kell, akivel lehet járni, a szerelmi kapcsolat örömeit élvezni. Aztán ha köztük a lobogás elmúlik, megunják egymást, más után néznek. Úgy tűnik, a tizennégy-tizenhat éves lányoknál sincs ez másképpen az esetek túlnyomó többségében.

A mai fiatal párnál is megjelenik majd a házasság, mint cél, de csak az említett szórakozó szakasz után. Adatközlőim sem egészen a fent említett hagyományos értelmezését vallják az udvarlás kifejezésnek. „*Olyankor számít udvarlásnak az ismeretség, ha a fiú hetente többször elmegy a lány lakására.*” Ebből kiderül, hogy a szülők és a falu előtt vállalják a kapcsolatukat.

Tizennyolc éves kor után jut a lány és a fiú kapcsolata a felelősség és a tervezgetés szakaszába. Ha ez a két motívum fellelhető benne, akkor valóban udvarlálássá válik a fiú széptevése. Csak jövődöbelijével foglalkozik és szórakozik, nem átmenetileg kedvelt szórakozótárssal. Az udvarlásra valló szokások és módok közt fellelhetőek a

régiek, de tapasztalható módosulás is. Említsük elsőként a szülők jóváhagyásának a megszerzését. „*Először járunk, utána jelenti be a fiú a szüleinek.*” Az udvarlás ügyét a szülőknél egyenesbe hozni nem egyformán megy. Egy-két generációnyi különbség a dolgok megítélésében különbségeket hoz elő.

A **jeles napokhoz fűződő udvarlási szokások** módosultak. A húsvéti locsolás még mindig jellemző, és lényegében a régi módon történik. Most sem kötelező az udvarlóra nézve, de a lány mégis elvárja. Az udvarló minden esetben kölnivel, mások gorombább formában, szódásszifonnal locsolnak. Egyik adatközlő azt mondja az elszenvető lányokról: „*Örüljön, hogy gondútunk rá!*”

A **májusfa** állításának szokása még él, a lányos házak zöme előtt ott lobognak a színes szalagok rajtuk. Az udvarló és a baráti köre állítja fel. Négy-öt méteres fenyőfát lopnak az erdőből, amelynek csak a tetején hagyják meg az ágakat. Krepp-papírból szalagokat vágnak, azt kötik rá, esetleg üres üvegeket. Ahol észreveszik, ott megvendégelik őket. A fát az apa vagy a fiútestvér bontja le.

Az **ajándékkal** kedveskedés nagy tartami változáson ment át Sokorópátkán. A búcsúi mézeskalácsszívtől nagyon messze jutott ez a dolog. Bővült az ajándékozási alkalmak köre is. A mai lány számíthat rá, hogy névnapján, születésnapján, karácsonykor, mikuláskor, húsvétkor, Bálint-napon és nőnapkor ajándékkal fog kedveskedni neki az udvarlója. Jeles naptól függetlenül is előfordul ma már az ajándékozás. Egy példa erre: „*Ez a pulóver is megtetszett nekem, a Z. meg csak úgy megvette.*” Ma megszokott ajándék a nyaklánc, a fülbevaló, az illatszer, a kazetta, a könyv. Ez a felsorolás a fiatalok anyagi viszonyainak mérhetetlen fejlődését mutatja. A lányok részéről történő viszonzás hasonló változásokat mutat. Az ajándékozási alkalmak a nőnapot kivéve ugyanazok. Az ajándékok értéke is hasonló: „*Olyanokat próbáltam megvenni, amikről tudtam, hogy szüksége volna rá vagy örülne neki.*”

A **szerenád** mint udvarlási forma teljesen kiment a divatból. Úgy látszik, egy generációnyi idő elég volt számára. Így vélekedik erről egyik adatközlő: „*A szerenádnak semmi jelentősége sincs. Ki is nevetné, aki énekelne az ablak alatt!*” A fiú ma már más módon is ki tudja fejezni érzelmeit és szándékait. A lány adatközlők szavai mögött az érződik, hogy nem is hiányolják ezt a formát.

Vehrer Adél

Varga Lajos, jázsági búcsúvezető (1855-1909)

Varga Lajos az ugyancsak jázsági „szentember”: Orosz István kortársa. De míg utóbbinak önéletrajza alapján ismert és hiteles az életrajza, Varga Lajosról ez nem mondható el. Alig van írásbeli adatunk, és ezért fontosnak tartom, hogy a 47 évvel ezelőtt még élőszóban gyűjtöttek közzétegyem. Adatközlőim jázsárok szállási öregek, köztük Vak Émán búcsúvezető voltak.

1855-ben született a mai Biharkeresztesen, amelyet akkor Mezőkeresztesnek neveztek. A református egyház születési anyakönyvében az 53. sorszámon szerepel. Apja: Varga Lajos, anyja: Bónis Eszter. Így megdől az a feltevés, hogy Debrecen szülötte, vagy hogy családi neve Csák lenne. Sem Debrecen, sem a mai Mezőkeresztes ref. anyakönyveiben 1844-1866 között nincs Varga Lajos vagy Csák nevezetű keresztelt. Biharkeresztesen kutattunk rokonság után, senkit sem találtunk.

Ő maga származásáról, ifjúságáról nem beszélt. Vak Émán búcsúvezető társának említette borozgatás közben: „Ha tudnátok ki vagyok, nem Lajos bácsi lennék nektek.”